

Ewa Lubina
Regionalny Ośrodek Metodyczno-Edukacyjny „Metis”
w Katowicach

DYLEMATY ETYCZNE EGZAMINATORA W KONTEKŚCIE TREŚCI SZKOLENIA DLA EGZAMINATORÓW

Autorka zwraca uwagę na występowanie konfliktów wewnętrznych egzaminatora związanych z:
1) rozpoznaniem niesamodzielności pracy uczniów w całej klasie/szkole, 2) nieprecyzyjnością schematów punktowania zadań otwartych, 3) brakiem płynności nastawienia nauczyciela (zmęczenie, zniecierpliwienie).

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ETYCZNA EGZAMINATORA

Rolą egzaminatora jest ocenianie osiągnięć edukacyjnych ucznia i polega na rozpoznawaniu poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych wynikających z programów nauczania oraz określeniu oceny w punktach.

Egzaminator jest po to, aby sprawdzić i ocenić osiągnięcia edukacyjne ucznia na danym etapie edukacyjnym. Ocena ta jest informacją zwrotną dla dziecka, rodzica lub prawnego opiekuna, organów nadzorujących i prowadzących, szkół (szkoły macierzystej, którą uczeń kończy, oraz szkoły wyższego szczebla, którą uczeń rozpoczyna). Informacja zwrotna to narzędzie o dużej sile formatywnej. Każdy nauczyciel zdaje sobie sprawę z możliwości i zagrożeń, jakie niesie tego rodzaju narzędzie w rękach pedagoga.

Egzaminator zewnętrzny to osoba obciążona poważną odpowiedzialnością za wyniki swojej pracy. Odpowiedzialność ta bierze się z jego świadomości, czemu służy ocenianie zewnętrzne. Zgodnie z założeniami, celem tego oceniania jest umożliwienie porównywania wyników egzaminacyjnych. Prace egzaminowanych uczniów oceniane są z zachowaniem identycznych procedur, mimo że sprawdzanie jest dokonywane przez różnych egzaminatorów. Informacje płynące z tego porównania są wskazówką dla dalszego funkcjonowania ucznia, szkoły czy gminy w systemie oświaty.

Zatem od egzaminatora zależy, jaką informację otrzyma uczeń, jak będzie traktowany w swoim środowisku, jaką drogę wybierze. Od niego zależy również to, czego dowie się o wynikach swojej pracy szkoła, a także cały system nadzoru pedagogicznego. Stąd tak istotne staje się podejście do obowiązków wynikających z pełnionej funkcji nauczyciela-egzaminatora.

SZKOLENIE EGZAMINATORA W ZAKRESIE ETYKI WYKONYWANIA FUNKCJI A REALIA PRACY EGZAMINATORÓW

Wymagania etyczne wobec egzaminatorów

Cele szkolenia egzaminatorów realizowanego przez Komisje Egzaminacyjne zostały sformułowane tak, aby wyeksponować *konieczność przestrzegania przez egzaminatora zasad etycznych, zbudowanych na podwalinach:*

- niezależności,
- uczciwości,
- rzetelności,
- dokładności,
- niezawodności
- przyjmowania właściwych postaw wobec egzaminowanych uczniów.

Znakomita większość środowiska nauczycielskiego jest uwrażliwiona na cechy wskazane powyżej. Nikt nie ośmieliłby się podważyć dobrej opinii o etycznych zasobach kadry nauczycielskiej.

Jednak egzaminatorzy-praktycy spotykają się niejednokrotnie z sytuacjami wywołującymi konflikty wewnętrzne. Sytuacje te powstają wewnątrz procesu egzaminowania, ale często są zupełnie niezależne od egzaminatora. W czasie ostatnich egzaminów zdarzało się, że nauczyciele w szkołach tolerowali a nawet wspomagali „ściągnięcie” uczniów. Prace z jednej szkoły, czy sali były zbyt podobne do siebie, aby można było uznać to za przypadek. Egzaminator był więc świadomy, że ocena, którą wystawia, nie odzwierciedla wiedzy i umiejętności ucznia. Natomiast nie jest rolą egzaminatora ściganie tego rodzaju nieprawidłowości, tym bardziej, że często rozpoznaje je intuicyjnie. No i ma także świadomość, że czasem lepiej rozstrzygnąć problem na korzyść ucznia. Tak więc, konflikt etyczny najczęściej pozostaje konfliktem wewnętrznym egzaminatora. Źródeł należałoby jednak szukać nie w postawach egzaminatorów, a w postawach organizatorów egzaminów oraz zespołów nadzorujących.

Obiektywizm i kryterialność oceniania jako źródła konfliktów etycznych

Obiektywizm sprawdzania zadań może zostać osiągnięty, jeśli egzaminatorzy w całym kraju będą oceniali prace uczniów według jednolicie stosowanych, udostępnionych im przez OKE precyzyjnych modeli oceniania (tj. schematów poprawnych odpowiedzi, schematów punktowania zadań, kryteriów oceniania zadań rozszerzonej odpowiedzi)

Jest to założenie idealne. U jego podstaw leży przekonanie, że da się zminimalizować wpływ subiektywnego czynnika ludzkiego na uzyskiwane wyniki. System egzaminów zewnętrznych zakłada postawienie każdego ucznia w jednakowych warunkach egzaminowania. Każdy egzaminowany ma identyczne warunki egzaminu – zna wymagania egzaminacyjne, pracuje samodzielnie, rozwiązuje zadania zawarte w arkuszach egzaminacyjnych takich samych w całym kraju, przygotowanych przez pracowników komisji egzaminacyjnych.

Poza wszystkimi wątpliwościami związanymi ze sprawami organizacyjnymi na plan pierwszy wysuwają się trudności związane ze sprawdzaniem i punktowaniem zadań otwartych.

Zadania otwarte wymagają zredagowania przez ucznia samodzielnej odpowiedzi, precyzyjnego ocenienia przez dobrze przygotowanego nauczyciela. Obiektywizm sprawdzania takich zadań może zostać osiągnięty, jeśli egzaminatorzy w całym kraju będą oceniali prace uczniów według jednolicie stosowanych, udostępnionych im przez OKE, precyzyjnych modeli oceniania (tj. schematów poprawnych odpowiedzi, schematów punktowania zadań, kryteriów oceniania zadań rozszerzonej odpowiedzi). Jeśli egzaminator przystępuje do sprawdza-

nia w oparciu o jednolite kryteria, natychmiast uzyskuje przekonanie, że te kryteria nie uwzględniają wielu aspektów czytanej pracy. Są zbyt dużym uproszczeniem. Odczucie egzaminatora jest takie, że precyzyjny mechanizm ludzkiego umysłu z całym jego aparatem oceniającym został zmuszony do mechanicznej kontroli niektórych tylko, wybranych elementów pracy. Pojawia się zaraz świadomość nieadekwatności, zbytniego zawężenia ostatecznej oceny pracy. Wywołuje to wątpliwości natury etycznej – konflikt pomiędzy przyjętym sposobem oceniania a świadomością nauczycielską i odpowiedzialnością za wystawioną ocenę (krzywdą ucznia).

Inne sytuacje generujące konflikty wewnętrzne egzaminatora

Szkolenie egzaminatorów stawia sobie za cel:

- *doprowadzenie do sytuacji, w której różnice w uzyskanej przez poszczególnych zdających liczbie punktów odzwierciedlają różnice w nabytych przez nich umiejętnościach, a nie wynikają z dowolnego lub nieprecyzyjnego stosowania przez egzaminatorów kryteriów i schematów punktowania;*
- *umożliwienie porównywania wyników egzaminacyjnych, wynikającego z faktu, że prace egzaminowanych uczniów oceniane są z zachowaniem identycznych procedur, mimo że sprawdzanie jest dokonywane przez różnych egzaminatorów;*
- *zwiększenie rzetelności pomiaru tej części egzaminu, w której sprawdzanie prowadzone jest za pomocą zadań otwartych.*

Natomiast praktyka egzaminatora stawia go w sytuacjach, gdy te założenia, w swojej istocie jak najbardziej słuszne, stają się niemożliwe do zrealizowania. W czasie prowadzonych szkoleń mówi się o takich sytuacjach, niemniej w rzeczywistości nie ma możliwości ich wyeliminowania. Stawia to egzaminatora w sytuacji konfliktu z samym sobą. I nie da się tego uniknąć. Konflikt wewnętrzny jest redukowany w różny sposób: albo poprzez nadmierną dokładność, która staje się problemem w sytuacji presji czasu (czasu na sprawdzanie nigdy nie ma wystarczająco dużo), albo poprzez zgodę na powierzchowność i niepełną adekwatność oceny pracy. I jeden i drugi sposób jest jedynie półśrodkiem – nie redukuje w pełni dyskomfortu psychicznego egzaminatora. Stwarza jedynie sytuację, kiedy człowiek mówi sobie „zrobiłem wszystko, co się dało”, czyli buduje system samousprawiedliwień, aby zyskać poczucie odpowiedzialności.

Warto zwrócić uwagę na to, że środowisko nauczycielskie jest szczególnie uwrażliwione na poczucie odpowiedzialności. To uwrażliwienie jest pogłębiane przez tę część szkolenia, która skupia się na postawie etycznej egzaminatora.

Na kilku wybranych przykładach spróbujmy prześledzić pułapki etyczne w pracy egzaminatora.

W trakcie szkolenia wskazuje się możliwość popełnienia typowych błędów w sprawdzaniu prac, np. płynne nastawienie, gdy idzie o skale oczekiwań nauczyciela. Wydawałoby się, że sprawdzanie kryterialne usunie takie zagrożenie, jednak tak się nie dzieje. Posłużmy się doświadczeniem ze sprawdzania egzaminu gimnazjalnego w części humanistycznej. Przy sprawdzaniu zadań otwartych rozszerzonej odpowiedzi oczekujemy wypowiedzi spójnej i logicznie uporządkowanej, ponieważ tak mówią kryteria. Skupiamy się również na sposobie wnioskowania.

Nauczyciel wypoczęty jest niejednokrotnie znacznie bardziej krytyczny niż w fazie zmęczenia. Czasem bywa na odwrót zaczyna pracę z nastawieniem entuzjastycznym a potem zmęczenie powoduje zaostrenie widzenia. W obu przypadkach płynność nastawienia przekłada się na zmienność nastawienia tego samego egzaminatora. I musi tak być zwłaszcza przy

założeniu, że sprawdzanie odbywa się w ciągu dwóch dni wspólnej pracy zespołu egzaminacyjnego. Tak więc, punktowanie to wypadkowa oddziaływania wielu zmiennych.

Poza tym trzeba zwrócić uwagę na to, że spójność, logiczność i sposób wnioskowania nie poddaje się w pełni obiektywizacji. Coś, co dla jednego egzaminatora jest wystarczające, aby dać punkt, drugiemu pozostawia niedosyt. Pracując wspólnie, nauczyciele zdają sobie sprawę z tych różnic, co jednocześnie pogłębia wspomniany wyżej dyskomfort etyczny i poczucie nieodpowiedniości.

Zespół egzaminatorski, pracując wspólnie, wypracowuje podobne (bo trudno powiedzieć jednolite) podejście do wielu problemów. Służy temu wstępne szkolenie, ale przede wszystkim bezpośrednia współpraca nauczycieli i postawa przewodniczącego zespołu. To jest właściwe miejsce na wypracowywanie postawy etycznej, a jednocześnie na redukcję dyskomfortu moralnego.

W ten sposób da się zrealizować cele określone w szkoleniu: *nauczyciel zdaje sobie sprawę z zagrożeń związanych z pracą egzaminatora, zna, rozumie i akceptuje reguły etycznego postępowania obowiązujące w tej pracy.*

PODSUMOWANIE

Moim zdaniem, należałoby zwrócić większą uwagę na to, że nauczyciel wchodząc w rolę egzaminatora zderza się z problemami, które w mniejszej skali są mu znane. Niemniej sposoby rozwiązywania tych problemów, ich skala a także odpowiedzialność egzaminatora powodują, że dylematy etyczne, z którymi przychodzi mu się zmierzyć są o wiele większe niż wydawały się na początku. Dlatego też dyskomfort etyczny egzaminatora jest duży i niestety przygotowanie, wyniesione ze szkoleń, nie zawsze jest wystarczające, aby w pełni radzić sobie z licznymi trudnymi sytuacjami towarzyszącymi pracy egzaminatora.

Ewa Lubina

LITERATURA

- Encyklopedia pedagogiczna – hasło: etyka zawodowa nauczyciela, Zadania i etyka egzaminatora.*
T. Tyszka, *Psychologiczne pułapki oceniania i podejmowania decyzji*, Gdańsk 1999.
T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Ossolineum 1982.
Program szkolenia egzaminatorów, CKE Warszawa..